

Hayat

# TARİH

sayı: 7 Temmuz 1976 • 10 Lira

MECMUASI



# OSMANLILARDA POSTA TATARLARI

Sadece mektup ve paket değil, zafer veya yenilgi haberlerini, padişah fermanlarını, orduların ve kumandanların paralarını da taşıyan posta tatarları, bazan idam edilenlerin kesik kafalarını bile, at çatlatan bir sür'atle götürürlerdi. Bu yüzden, birinin hızlı gidişi karşısında, posta tatarlarından kinaye olarak sarfedilen «Acelen ne, kelle mi götürüyorsun?» sözü, darbimesel haline gelmişti.

## Emrullah Nutku

**P**OSTA teşkilâtı kurulmadan, buharın gemilere ve kara araçlarına uygulanmasından, yani vapur ve trenlerin hizmete girmelerinde önce haberleşmenin nasıl yapıldığı bilinmekteyse de, Osmanlı Devleti'nde posta tatarlarının özelliklerini tarihçilerimiz yeteri kadar incelememişlerdir.

Millî tarihimizin bir bölümünü aksettiren EVLİYA ÇELEBİ'nin seyahatnamesinde, bu işi bizzat kendisinin de yaptığı görülür. Van valisi Melek Ahmet Paşa'nın haber ve mektuplarını Van'dan İstanbul'a ve İstanbul'dan Van'a götürdüğünü yazar ki, bu bir çeşit posta tatarlığıdır. Evliya Çelebi bu gidiş gelişlerini tarih ve saatleriyle, durak yerlerini ve niteliklerini anlatarak okurlarına sunuyor. Ancak bu bir özel hizmetti, oysa posta tatarlığı Osmanlı Devleti'nde bir müessese, büyük bir teşkilât olarak çalışmıştı. Her mutasarrıflıkta bir tatar ağası bulunurdu. Bu ağanın güvendiği adamları, atları vardı. Bunlar bir düzen ve disiplin altında nizamları gereğince ulaşım ve haberleşme gö-

revini sağlardı. Her posta tatarının belirli gidiş dönüş yolları ve bu yollarda mola vereceği, at değiştireceği menziller vardı. Bunlar sadece mektup ve paket taşımazlar, orduların, kumandanların paralarını, zafer ve yenilgi haberlerini, Padişah fermanlarıyla kafaları kesilenlerin başlarını da, delil olarak, ferman sahibine götürürlerdi. Bu hizmeti görenlerin, akıl almaz derecede hızlı yol aldıklarını ve buna göre ihsan ve bahşiş veya ücret hak ettiklerini bazı tarihçilerin yazılarından öğreniyoruz. «*Telâşın ne, kelle mi götürüyorsun?*» sözü bu hızlı gidişi belirtmektedir. Posta tatarları bir devlet memuru gibi sorumluluk taşırdı, buna mukabil geniş yetkileri de vardı. Ona gerek yollarda ve gerekse gittiği yerlerde herkes yardım etmekle, saygı göstermekle mükellefti. Meselâ atını değiştirmek zorunda kalıp da güvenilir at bulamadığı zaman, valinin ahırından bir at çekmeye bile yetkiydi. Yoksa, sınırlardaki kumandanlara, savaş cephelelerindeki ordulara İstanbul'dan gönderilen emirlerin en kısa zamanda ve eksiksiz olarak ulaştırılmasına imkân bulunur muydu?

## BİR İNGİLİZ YAZARININ NOTLARI

Posta tatarının kişiliğini ve tatar ağalığı örgütünün nasıl işlediğini ayrıntılarıyla anlatan bir İngiliz seyyahının hatıralarını buraya aktarmakla yazımızı değerlendirmek istiyoruz. Bundan posta tatarlarının aynı zamanda yabancılara kılavuzluk ettiklerini de anlıyoruz. Şöyle ki:

*Rumeliyi dolaşmak üzere Tekirdağ'ından yola çıktığımda yanımda Tatar(\*) denilen ve posta hizmetlerinde kul-*

(\*) Bunlar mutlaka Tatar ırkından olmayıp bu kelime göreve alâmet olmuştur.

lanılan bir Türk bulunuyordu. Veli adındaki bu adam ırkının en yakışıklı ve çok güzel bir örneğiydi. Tatarlık mesleğinde hayatın nasıl geçtiğini anlamak isteyenler Üsküdar'a geçmeli ve tatarları uzun bir yola giderken, ya da uzun bir yoldan dönüşünde görmelidir. Bir posta tatarı yola çıkarken, enerji ve hayat dolu, sağlıklı ve kıvançlıdır. Tuvaleti tamamdır, hemen berberden çıkmışçasına yüzü parlaktır. Sakallı ve bıyıklıysa sakalı ve saçları güzel taranmış, bıyıkları bükülmüştür. Başındaki uzun kalpağı çapkınca hafif yana

eğiktir. Üstüne parlak çiçekli bir yemeni sarılmıştır ki uçları at koşarken rüzgârdan uçarak yapraklanır ve rüzgâr çok sert olunca kalpağın uçmaması için çene altından bağlanır. Kolları yırtmaçlı, kırmızı ya da başka renk çuha veya ipekli kumaş kaplı olan uzun kürklü gocuğunun etekleri bindiği atın kuyruk yönünde uzanır. Geniş şalvarı, parlak çizmeleri yeni ve çok temizdir. Atın alaturka, geniş, pirinçten yapılmış sarı özengileri pırıl pırıldır; eğer sahtiyandan, eğer takımları gümüş kakmalarla süslüdür. Belinin iki tarafın-



Osmanlı  
posta  
tatarları  
muhtelif  
iklimlerde at  
koşturdukları  
için, kuvvetli  
giyinirlerdi. Çok  
geniş  
şalvarlarının  
altında, dize  
kadar yünden  
örülmüş  
çamurlukları ve  
ağır çizmeleri  
bulunurdu.

da çifte tabancalar asılı, kehribar ağız-  
lıklı çubuğuyla bu tatar gerçekten şarklı  
bir şövalyedir. Posta tatarını, uzun bir yol-  
dan dönüşünde, doğuran anası bile tanı-  
yamaz. Altındaki at durur durmaz pelte  
gibi yere yuvarlanacak kadar yorgun, ken-  
disinin yüzü sapsarı, yanmış ve çökmüş-  
tür. O parlak elbisesi tozdan ve çamur-  
dan rengini kaybetmiş, saç sakalı birbiri-  
ne karışmıştır. Çok acele zamanlarda ba-  
zan gece gündüz yol olmaktan bitkin hal-  
de, yollarda at değiştirirken inmek yerine  
kendini toprağın üstüne bırakıverir ve ye-  
ni ata başkalarının yardımıyla bindirilir.

Tatarlar daima çok kuvvetli giyinirler;  
Tuna boylarının ilik donduran soğuklarında  
da Suriye'nin kavurucu güneşi altında  
da aynı elbiseleri hiç değiştirmezler, ha-  
fifletip çoğaltmazlar. Bu elbiseleri genel-  
likle iç gömleklerinin üstünde ipekli bir  
entari, çuha yelek, çuha cepkenden olu-  
şur. Gerekliğinde bunun üstüne giyilmek  
üzre yedekte ve kışlık olmak üzere, içi  
kurt postundan bir ceketle bunun üstüne  
de yırtmaçlı kollu uzun, kürklü gocuğu  
beraberlerinde taşırlar. Çok geniş şalva-  
rının altında ayaklar, dize kadar yünden  
örülmüş çamurluklar ve ağır bir çizmeyle  
korunur. Bu elbiseye şunları da eklem-  
ek gerekir: Bizim için taşınması im-  
kânsız görünecek büyüklük ve ağırlıkta  
kuşaklar, tabancalar, yatağan bıçağı, hav-  
lular, çevreler ve mendillerle süslü tütün  
kesesi ki, bu son dört kalem eşya tatarın  
geniş koynuna yerleşir. Ona küçük bir  
cephane ve gereçler deposu demek te yan-  
lış olmaz. Benim kanaatime göre tatarlar  
sağlıklarını bu elbiseler sayesinde koruya-  
bilirler. Bu iklimde rüzgârlar daima kes-  
kin ve soğuk, malarya ise hazır hastalık-  
lardan biridir.

Posta tatarları yolculukları sırasında  
çok kahve içerler, enfiye kullanırlar. On-  
ların en büyük derdi uykusuzluktur. Gün-  
ler ve gecelerce at üstünde uyumadan git-  
mek güç iştir. Bunun için bazan yanları-  
na sürücüler de alırlar ki bu at uşakları  
uyudukları zaman attan düşmelerine en-  
gel olurlar. Bu gün Türkiye'de (1829-1830)  
en güvenilir tatarlar Akkâ'ya gidip gelen-  
lerdir. Bunlar Akkâ'dan İstanbul'a on iki

günde gelebilmektedirler. Anadolu'nun arı-  
zalı arazisinde bu büyük hız demektir.  
İstanbul'da bana yaşlıca bir tatar göster-  
diler ki, Rus savaşı sırasında İngiltere el-  
çiliğinin Hindistan'a gönderdiği postayı,  
Bağdat'a kadar on dört günde götürür-  
müş. Bir defasında bu mesafenin bir ta-  
tar tarafından dokuz günde alındığını da  
duydum. Yolsuz ve köprüsüz bu çetin  
Anadolu topraklarını bu hızla aşabilmek  
inanılmaz bir olaydır, ama resmî devlet  
sicillerinden doğruluğu isbatlanmıştır.  
1829 yılında Hac'dan dönen kafilenin Pa-  
şası (Emirül-hac), kervandan çok sür'at-  
li bir hecin devesiyle Şam'daki Paşa'ya,  
hacıların dönmekte olduğunu bir tatarla  
bildirmiş, Şam şehri sevinçle Hac kerva-  
nını karşılamaya hazırlanırken Şam'da  
bir gece kalan tatar, ertesi günü müjdeyi  
Padişaha vermek için hızla İstanbul yo-  
lunu tutar ve varır ama, varışından iki  
saat sonra, Padişaha ulaşıp ihsanını ala-  
madan, ölür.

Tatarlar genellikle iyi para alırlar, özel-  
likle devlet tatarlarının aldıkları daha  
boldur. Ayrıca valiler, kumandanlar ve  
öteki memurlar getirdikleri haberin iyi-  
liğine göre tatarları bahşişlerle sevindirir-  
ler. Meselâ bir oğlu olduğu haberini alan  
vali veya kumandanını, on kese bahşiş  
vermesi âdettir. Polişe ve para gibi şey-  
ler götüren tatarlar da komisyon alırlar.  
Posta tatarlarına o derece güvenilir ki,  
yolda bir para kaybolursa bunu Ağa yahut  
Tatar esnafı teşkilâtı öder.

Seyyahlara kılavuzluk eden tatarların  
aceleci olmadığından bunlar ufak çapta  
ticaret bile yaparlar ve ötekilere nisbetle  
evlerinde daha çok kalabilirler ama, o ka-  
dar eli açık ve cömert davranırlar ki ih-  
tiyarlıkları için para biriktirmeleri imkân-  
sızdır. Çoğunun, çektikleri sıkıntılı hayat  
yüzünden, ömürleri de kısadır.

İngiliz seyyahının hatırlarından aktardı-  
ğımız bu yazıya biz bir şey ekliyecek de-  
ğiliz. Bu gün uçaklarla bir iki günde dün-  
yanın öbür ucu ile hattâ telefon ve telgraf-  
la, radyo ve teleksle en üçra köşedeki in-  
sanlarla yapılan haberleşme, yüz yıl önce-  
siyle kıyaslanınca, bu kısa zamanda aşılan  
mesafenin büyüklüğü ortaya çıkıyor.